

misji Rządowej Przychodów i Skarbu Królestwa Polskiego; 3. Akta Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych (1815—1868). — Archiwum Akt Nowych w Warszawie: 1. Akta Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (1917—1939). Departament V — Wyznań (1918—1939). — Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Kielcach, Oddział Terenowy w Radomiu: 1. Akta Dyrekcji Szkolnej Radomskiej; 2. Akta Rządu Gubernialnego Radomskiego; 3. Akta luźne dotyczące powstania styczniowego. — Bibliotheca Apostolica Vaticana. (Mikrofilmy akt znajdujące się w Ośrodku ABMK przy KUL w Lublinie). — Biblioteka Seminarium Duchownego w Sandomierzu.

*

TRIGINTA LUSTRA ESSE ET AGERE SACRI SEMINARIi SANDOMIRIENSIS
(1820—1970)

S u m m a r i u m

Seminarium Dioesesanum Sandomiriae ab Adamo Prospero Burzyński episcopo conditum est, ut bullae summ. pontif. Pii VII *Ex imposita nobis* postulata exsequerentur. Cuius sollemnis inauguratio 7 XI 1820 an. facta est. Ordinationis structuram eiusdem instituti praescripta statutorum ann. 1826, 1841, 1926 moderabantur. Quae nunc est ordinatio legibus seminaristicis an. 1926 et statutis an. 1935 nititur. Seminarii proventus erant: civitatis dotationes, alumnorum minerval, reditus rei domesticae atque agrariae, ultronea oblata, cleri ac fidelium collationes. Ad an. 1904 seminarium in aedificio presbyterorum emeritorum Sandomiriae locum habuit. A memorato tempore eidem instituto propriae aedes e benedictinarum sandomiriensium olim coenobio adaptatae erant. Dioecesis ordinarius adiuvantibus provisoribus superioris potestatem in illud lyceum exercebat. Attamen proximum regimen penes rectorem erat, quem vicesgerens, praefectus, pietatis moderator, procurator professoresque adiuvabant. A potestate dioecesana et profana accipiendorum in seminarium alumnorum condiciones statuebantur. Clerici in actibus patriam resque sociales foventibus non deerant. Alumnorum institutio et educatio eo tendebat, ut scientia lucentes et zelo ferventes sacerdotes formarentur. Quod quidem ab instituto assecutum est, cum plures sacerdotes suae aliisque dioecesibus de re scientifica, sociali, religiosa bene meriti, dati sint.

KS. TADEUSZ KRAHEL

STULECIE ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W POZNANIU
(1869—1969)

W dniu 8 marca 1969 r. minęło 100 lat od powołania do życia Archiwum Państwowego w Poznaniu. Jest to jedno ze starszych, a pod względem ilości zbiorów jedno z największych archiwów w Polsce. Jego jubileusz jest wydarzeniem o zna-

czeniu nie tylko lokalnym lecz także ogólnokrajowym. Z okazji obchodów stulecia sięgnijmy najpierw do początków i dziejów tej instytucji na przestrzeni całego wieku jej istnienia.

Ponieważ Archiwum posiada bogatą literaturę, wymienię przynajmniej niektóre jej pozycje. Pierwszym drukiem dotyczącym jej zasobów jest praca E. Calliera pt. *Akta grodzkie poznańskie z lat 1386—1399 pod względem geograficznym* (Poznań 1889). Następną rozprawą, opisującą całe pierwsze 50-lecie Archiwum, jest *Zur Geschichte des preussischen Staatsarchivs zu Posen* pióra A. Warschauera, wydana w *Historische Monatsblätter für die Provinz Posen* (Jg 20: 1919 s. 17—46). Z lat międzywojennych w tomie 4 *Archeionu* (1928 s. 145—161) figuruje artykuł *Archiwum Państwowe w Poznaniu w latach 1919—1926 — kronika*, opracowany pod red. W. Łopacińskiego. W tymże *Archeionie* widnieją dwa artykuły K. Kaczmarczyka: *Archiwum Państwowe w Poznaniu w czasie okupacji niemieckiej* (t. 17: 1948 s. 84—100) i *Straty archiwalne na terenie Poznania w latach 1939—1945* (t. 27: 1957 s. 65—93). W r. 1956 Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych wydała biuletyn pn. *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Poznaniu oraz jego archiwa powiatowe*, opracowany przez J. Bielecką i in. (Warszawa 1956 ss. 55, na prawach rękopisu). Do najnowszych należy artykuł obecnego dyrektora instytucji dra Cz. Skopowskiego pt. *Materialy do dziejów Archiwum Państwowego w Poznaniu*, drukowany w *Archeionie* (t. 50: 1968 s. 143—155). O wydawnictwach jubileuszowych będzie mowa poniżej.

Tak się złożyło, że Archiwum Państwowe w Poznaniu w ciągu pierwszych 50 lat swego istnienia znajdowało się w rękach niemieckich, natomiast drugie tyle, oczywiście z wyjątkiem II wojny światowej, w niepodległej Polsce. Zanim powołano je do życia, musiano się długo o to starać. Rząd pruski bowiem do założenia archiwum odnosił się z dużą nieufnością. Już w 1820 r. kanclerz Hardenberg wysunął myśl założenia archiwum. Potem w r. 1836 występował w tej samej sprawie dyrektor Biblioteki Raczyńskich w Poznaniu Józef Łukaszewicz. Wreszcie od 1850 r. w sejmie pruskim domagali się utworzenia archiwum posłowie polscy: Kantak, Morawski i Niegolewski. Dopiero jednak w dniu 8 III 1869 obwieszczenie prezesa naczelnego Prowincji Poznańskiej Horna powołało do życia Archiwum Państwowe w Poznaniu i powierzyło jego zarząd drowi K. J. Schuchardowi.

Archiwum początkowo mieściło się w gmachu Regencji. Główne zbiory znajdowały się w dawnej siedzibie wielkopolskiego starosty generalnego na Górze Zamkowej, zwanej obecnie Górą Przemysława. Przeniesiono je później (1874) do budynku Regencji, a dla nowszych przybytków akt wynajęto w 1881 r. dziewięć sal w dawnym klasztorze bernardynów. Wreszcie w r. 1884 wszystkie akta przeniesiono do budynku po Wyższym Sądzie Okręgowym i tu Archiwum przetrwało do r. 1945, kiedy to pożar zniszczył ten gmach.

W początkowym okresie dziejów Archiwum w skład jego zasobu wchodziły księgi grodzkie i ziemskie, przejęte i zgromadzone wcześniej przez Prusaków z ziem polskich, zagarniętych przez nich w końcu w. XVIII, registry pruskie z lat 1772—1806, akta Prefektury Poznańskiej i Kaliskiej z czasu Księstwa Warszawskiego (1807—1815) w liczbie ok. 5 000 ksiąg oraz ok. 800 dokumentów pergaminowych, pochodzących przeważnie ze zniesionych klasztorów. Na apel ogłoszony przez dyrekcję Archiwum zaczęły wkrótce napływać do niego akta miast. Poseł Kazimierz Kantak przysłał 16 ksiąg miasta Łobżenicy, w r. 1871 złożyło swe archiwalia miasto Gniezno, w 1873 — Wschowa, w 1879 — Poznań. Do r. 1900 na liczbę 120 miast wielkopolskich aż 109 zdeponowało swe akta w Archiwum w Poznaniu. Również ok. 100 cechów złożyło tu w tym czasie dawne swoje rękopisy. Od

r. 1880 zaczęto przejmować akta władz pruskich: Rejencji Poznańskiej i Bydgoskiej, Naczelnego Prezydium Prowincji Poznańskiej, Prowicjalnego Kolegium Szkolnego, landratur, sądów oraz innych urzędów i instytucji pruskich.

Do r. 1919 kierownictwo Archiwum spoczywało w rękach Niemców. Dyrektorami w tym okresie byli: Karl Josef Schuchard (1869—1875), Paul Clauswitz (1875—1878), Karl Sattler (1878—1880), Christian Meyer (1880—1884), Bernhard Endrulat (1884—1886) i Rodgero Prümers (1886—1919). Najbardziej zasłużonymi archiwistami tego okresu okazali się Józef Lekszycki i Adolf Warschauer.

W oparciu (w całości lub części) o archiwalia poznańskie wydano wówczas m.in. cenne publikacje źródłowe i opracowania, jak *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, wyd. przez I. Zakrzewskiego i F. Piekosińskiego (t. 1—5, Poznań 1877—1908), *Dokumenty kujawskie i mazowieckie*, zebrane i wyd. przez B. Ulanowskiego (Kraków 1887), *Stadtbuch von Posen* (Posen 1892) i *Städtische Archive der Provinz Posen* (1884) — A. Warschauera, *Die ältesten grosspolnischen Grodbücher* — J. Lekszyckiego (Bd 1—2, Leipzig 1887—1889) oraz *Das Jahr 1793* — praca zbiorowa pod red. R. Prümersa (Posen 1895).

W kwietniu 1919 r. następuje przejście Archiwum z rąk zarządu niemieckiego. Pierwszym dyrektorem polskim zostaje mianowany Józef Paczkowski, a jego zastępcą — Bolesław Erzepki. Jeszcze wcześniej, bo w listopadzie r. 1918, z ramienia Rady Robotniczo-Zołnierskiej decernentem do spraw Archiwum Państwowego i Muzeum w Poznaniu byłznaczony Józef Kostrzewski, a po nim ks. Stanisław Kozierowski. Od r. 1920 wicedyrektorem był Kazimierz Kaczmarczyk, który po odejściu Józefa Paczkowskiego w 1925 r. na stanowisko naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych w Warszawie sam został dyrektorem i na tym urzędzie pozostawał aż do 1953 r.

Od r. 1920 Archiwum podlegało Urzędowi Głównemu Archiwów Państwowych b. dzielnicy pruskiej, następnie Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, które w 1926 r. przekazało pod zarząd opisywanej instytucji registraturę b. Komisji Generalnej dla Prus Zachodnich i Wielkiego Księstwa Poznańskiego (200 000 wol. oraz 12 000 planów i map). Akta te pozostawiono jednak w Bydgoszczy, w utworzonym w 1924 r. Archiwum Państwowym, będącym początkowo oddziałem Archiwum Poznańskiego.

W r. 1926, po zniesieniu Archiwum Państwowego w Kaliszu, przejęto akta b. Guberni Kaliskiej, a w 1937 z Archiwum w Gdańsku — depozyty miast i wsi pomorskich z lat 1324—1918.

Archiwiści poznańscy nie tylko gromadzili, porządkowali i konserwowali podległe im zbiory, lecz także prowadzili ożywioną działalność naukową. W okresie międzywojennym wydali m.in. następujące pozycje: *Akta radzieckie poznańskie* (t. 1—3, Poznań 1925, 1931, 1948), *Księga ławnicza miasta Torunia* (Toruń 1936) — K. Kaczmarczyk; *Z przeszłości miasta Wielichowa 1429—1929* (Śrem 1929), *Dagome iudex w nowym oświeceniu* (Poznań 1939) — A. H. Kaletka; *Szkice z życia Wielkopolski w siedemnastym wieku* (Poznań 1925) — L. Białkowski; *Edward Raczyński i jego dzieło* (Poznań 1929) — A. Wojtkowski; *Dzieje właszczenia włościan w Wielkim Księstwie Poznańskim* (t. 1, Poznań 1939) — M. Kniat. Założyli też w Poznaniu Towarzystwo Miłośników Historii, brali udział w pracach komisji do wykonania układów i wydania akt z Niemiec i Austrii.

Spośród kwerend okresu międzywojennego na szczególne podkreślenie zasługuje praca dla delegacji polskiej w Komisji Odszkodowań Wojennych w Paryżu. Dzięki pracom tej instytucji udowodniono, że przejęta przez Polskę własność państwowa pruska składała się w olbrzymiej części z dawnych królewskich i dóbr

kościelnych, za które (355 841 ha) Polska nie musiała płacić odszkodowań. W ten sposób uratowano dla skarbu państwa około 855 milionów marek w złocie.

W latach 1920—1939 pracownia naukowa Archiwum obsłużyła ponad 1 000 osób, którym wypożyczono ok. 25 000 jednostek archiwalnych.

Lata wojny i okupacji przyniosły instytucji ogromne straty. Część akt uległa zniszczeniu już w r. 1939, w czasie działań wojennych. Zarząd Archiwum przejęli Niemcy. Po zbadaniu zawartości przystąpili do przejmowania i zwożenia akt urzędów polskich z całego terenu „Warthegau” do składnicy w kościele farnym św Marcina, a potem jeszcze do innych kościołów. Przy tym dużo akt uległo zniszczeniu. Ponadto bezwzględnie szkartowano i przewożono archiwalia do fabryk papieru. Takı los spotkał prawie połowę akt gubernialnych kaliskich i wielką część akt urzędu Województwa Poznańskiego. Cenniejsze materiały Niemcy zaczęli wywozić najpierw do Sulęcina, potem do Grassleben k. Lüneburga, wreszcie do różnych miejscowości k. Poznania i do kościołów na terenie miasta. Niemiecki zarząd miasta w 1943 r. wycofał z Archiwum Państwowego swoje akta miejskie, poddając je własnemu kierownictwu. Akta te wywiezione w r. 1944, przed bombardowaniem, pod Nowy Tomyśl, ocalały z minimalnymi stratami.

Dyrektorami Archiwum w czasie okupacji byli: Hermann Gollub (1939—1941), Erich Sandow (1942—1943) i Erich Weise (1943—1945). Ogólna ilość pracowników w 1942 r. wynosiła 42 osoby, z czego dużą część stanowili Polacy, którzy, jak mogli, ratowali i zabezpieczali cenniejsze dokumenty.

Dnia 29 I 1945 pożar strawił gmach Archiwum na Górze Przemysława, a w nim ok. 320 000 ksiąg i fascykułów oraz całą bibliotekę podręczną. Straty Archiwum Państwowego w Poznaniu za okres wojny są ogromne. „Wynoszą one ogółem (jak pisze K. Kaczmarczyk w *Stratach archiwalnych Poznania — Archeion* t. 27: 1957 s. 89) 1583 dyplomy pergaminowe i papierowe, 321 667 ksiąg i fascykułów, 4 975 map i planów, 347 szuflad i pudeł z kartotekami i regestami dokumentów, katalogiem akt itp., 112 tłoków pieczętnych i stempli, 246 fotografii i 130 sfotografowanych rękopisów z lat 1153—1939”. Zaginął też jeden z najstarszych polskich dokumentów — wystawiony przez Zbyluta w r. 1153, będący najstarszym dyplomem tegoż archiwum. Przedwojennych zespołów archiwalnych, łącznie z przejętymi przez okupacyjny zarząd, pozostało w 1945 r. ok. 50; liczyły one niecałe 1 000 mb. akt.

Zaraz po wojnie pracownicy archiwalni rozpoczęli poszukiwania zasobów wywiezionych przez okupanta. Dzięki wysiłkom rewindykacyjnym, głównie Adama Stebelskiego w r. 1947, wróciły 93 skrzynie akt z Goslar. Archiwum otrzymało budynek przy ulicy Stawnej 10. Rozpoczęto też odbudowę gmachu po Sądzie Apelacyjnym, a w 1951 r. objęło ono tenże odrestaurowany budynek przy ulicy 23 lutego 41/43. Po wojnie Archiwum przejęło akta urzędów stanu cywilnego, akta podworskie, mapy i plany oraz akta urzędów z okresu okupacji. Od 10 lat napływają do niego także akta urzędów oraz instytucji Polski Ludowej. W r. 1952 wcielono doń również Archiwum Miejskie w Poznaniu.

Obecnie instytucja nosi nazwę Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego. Podlegają mu jego Oddział Terenowy w Kaliszu oraz Archiwa Powiatowe: w Gnieźnie, Koninie, Lesznie, Pile i Poznaniu. Łącznie z wymienionymi placówkami liczy ono obecnie 1 750 zespołów akt, obejmujących 640 000 jednostek archiwalnych. Najstarszym dokumentem poznańskiego zbioru jest dyplom dotyczący dziesięcin klasztoru norbertanek w Strzelnie z r. 1215. Około 8% zasobu stanowią akta staropolskie, około 52% — z okresu zaboru pruskiego, 20% — akta międzywojenne, 10% — okupacyjne i 10% — Polski Ludowej.

Ze zbiorów Archiwum w okresie powojennym korzystało około 3 500 osób.

Dyrektorem instytucji od r. 1953 jest dr Czesław Skopowski. Według stanu osobowego z dnia 8 III 1969 Archiwum zatrudnia 70 osób, w tym 3 samodzielnych pracowników naukowo-badawczych: dr Czesław Skopowski, doc. dr Janina Bielecka i doc. dr Jan Majewski oraz 2 adiunktów naukowo-badawczych: doc. dr Stanisław Nawrocki i dr Irena Radtke.

Tak aktualnym pracownikom Archiwum jak również tym, którzy tu pracowali wcześniej, należą się szczególne słowa uznania za ich prace naukowe. Z wielu publikacji, które wydali, wymienię przynajmniej kilka, jak: *Inwentarze ksiąg archiwów grodzkich i ziemskich Wielkopolski XIV—XVIII wieku* — J. Bieleckiej (Poznań 1965), *Gospodarstwo folwarczne we wsiach Poznania w latach 1582—1664* — J. Majewskiego (Poznań 1957), *Rozwój kapitalizmu w rolnictwie Wielkopolski w latach 1793—1865* — S. Nawrockiego (Poznań 1962), *Kancelaria miasta Poznania do roku 1570* — I. Radtke (Warszawa 1967), *Katalog planów miast i wsi wielkopolskich* — K. Górskiej-Gołaskiej (z. 1—2, Poznań 1961—1968), *Księga ziemna poznańska 1400—1407* — wyd. przez K. Kaczmarczyka i K. Rzyskiego (Poznań 1960). Archiwiści poznańscy dali wielki wkład w rozwój swojej stuletniej już instytucji, a także dla polskiej nauki archiwalnej i historyczno-prawnej w ogóle.

W pierwszym 50-leciu z Polaków pracował w nim tylko Józef Lekszycki, który właśnie należy do najbardziej zasłużonych archiwistów tego okresu. Największe zasługi dla Archiwum w drugim 50-leciu położył długoletni jego dyrektor Kazimierz Kaczmarczyk, dwukrotny organizator tej instytucji po zniszczeniach obu wojen światowych. Z grona archiwistów poznańskich wyszło kilku profesorów wyższych uczelni i dyrektorów archiwów wojewódzkich, jak również wspominany już pierwszy dyrektor naczelny Wydziału Archiwów Państwowych w Polsce Józef Paczkowski. Wypada też wymienić innych zasłużonych pracowników tej instytucji, jak Adama Henryka Kaletkę (1887—1956), Mariana Juliana Kniata (1899—1944), Feliksa Pohoreckiego (1890—1945), Leona Siuchnińskiego (1904—1962), Janusza Staszewskiego (1903—1939).

W stuleciu omawianej instytucji archiwiści poznańscy mogą być dumni ze swego dorobku na polu archiwalnym i naukowym.

Jubileusz swój Archiwum w Poznaniu obchodziło pod protektoratem ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego prof. dra Henryka Jabłońskiego. Powołano Komitet Obchodów Stulecia, którego przewodniczącym został prof. dr Czesław Łuczak, rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, a sekretarzem — dyrektor Archiwum dr Czesław Skopowski.

Główne uroczystości jubileuszowe odbyły się w dniach 28—30 października 1969 r. Ich program przedstawiał się następująco:

28 października

Godz. 9 — Sesja naukowa w Sali Czerwonej Pałacu Działyńskich, Stary Rynek 78/79:

1. Dr Cz. Skopowski: *Sto lat Archiwum Państwowego w Poznaniu*,
2. Dr Radtke: *Życie naukowe w Archiwum*,
3. Mgr Cz. Hruszka: *Archiwum w służbie społeczeństwa*,
4. Dr hab. St. Nawrocki: *Zabezpieczenie źródeł historycznych*.

Godz. 12 — Otwarcie wystawy pt. *Wielkopolska w dokumencie archiwalnym* — w Bibliotece im. E. Raczyńskiego, plac Wolności 19.

Godz. 13 — Otwarcie *Wystawy książek opracowanych w oparciu o poznańskie materiały archiwalne*. Biblioteka Główna UAM, ul. Ratajczaka 38.

Godz. 17 — W Ratuszu spotkanie władz, pracowników nauki i przedstawicieli zakładów pracy z archiwistami; otwarcie *Wystawy dokumentów i ksiąg*

pergaminowych oraz koncert Poznańskiego Chóru Chłopięcego pod dyrekcją J. Kurczewskiego.

29 października

Godz. 9—15 — Konferencja dyrektorów centralnych i wojewódzkich archiwów państwowych.

30 października

Godz. 9 — W gmachu Archiwum przy ul. 23 Lutego 41/43 pokaz filmu pt. *Archiwa polskie*.

Godz. 10 — Otwarcie *Wystawy filatelistycznej o tematyce historycznej* w Zamku Przemysła.

Na szczególne uznanie zasługują wystawy, które były dostępne szerokim warstwom społeczeństwa.

Wystawa *Wielkopolska w dokumencie archiwalnym* zorganizowana została wspólnie z Miejską Biblioteką im. Edwarda Raczyńskiego i w jej salach. Ekspozowane w 20 gablotach dokumenty zwracały uwagę na najbardziej charakterystyczne momenty życia społeczeństwa w danym okresie. Całość wystawionych dokumentów podzielono na pięć grup:

- I. Okres staropolski — od r. 1154 do 1794,
- II. Okres zaboru pruskiego — od r. 1795 do 1918,
- III. Okres Rzeczypospolitej Polskiej — od r. 1919 do 1939,
- IV. Okres okupacji niemieckiej — od r. 1939 do 1945,
- V. Okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej — od r. 1945.

Wystawa ta daje przegląd materiału aktowego dotyczącego Poznania i Wielkopolski. Wydano do niej program pn. *Stulecie Archiwum Państwowego w Poznaniu, 1869—1969*, będący jednocześnie przewodnikiem po tej wystawie.

Druga wystawa — *Książek opracowanych w oparciu o poznańskie materiały archiwalne* — została zorganizowana w Bibliotece Głównej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza i przy współudziale pracowników Biblioteki pod kierunkiem dr M. Michałowskiej. Wystawa ta ukazuje dorobek naukowy historyków, oparty w dużej mierze na źródłach znajdujących się w Archiwum Poznańskim. Rolę przewodnika po niej miał spełniać zredagowany przez mgr D. Podlaską (przy współpr. Z. Tomaszewskiej) katalog pt. *Publikacje opracowane w oparciu o materiały Archiwum Państwowego w Poznaniu* (Poznań 1969 ss. 64). Katalog ten obejmuje 475 pozycji. Bardzo wiele z nich zostało opracowanych lub wydanych przez pracowników tutejszego archiwum, tak aktualnych jak też dawniejszych.

Ponadto w ratuszu zorganizowano *Wystawę dokumentów i ksiąg pergaminowych*, a w Zamku Przemysła — *Wystawę filatelistyczną o tematyce historycznej*. Wybito również medal pamiątkowy według projektu J. Kopczyńskiego.

Oprócz wymienionych już przewodników po wystawach wydano jeszcze prace: *Życiorysy polskich archiwistów poznańskich i skład osobowy z dnia 8 III 1969 roku* (Poznań 1969 ss. 116) oraz *Spis zespołów akt w archiwach państwowych w województwie poznańskim* (Poznań 1969 ss. 74). Za najważniejsze jednak wydarzenie roku jubileuszowego należy chyba uznać publikację pt. *Archiwum Państwowe Miasta Poznania i Województwa Poznańskiego oraz jego archiwa terenowe. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, wydaną przez Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych, którą jednak należałoby omówić oddzielnie.

Archiwum Państwowemu M. Poznania i Woj. Poznańskiego poświęcamy niniejszy przyczynek nie tylko z okazji stuletniej rocznicy jego zorganizowanego istnienia, ale także dlatego, że przechowuje wiele partykularnych zespołów akt kościel-

nych (parafialnych i klasztornych), przeważnie szczątkowych; ponadto w jego zespołach proveniencji świeckiej znajduje się wiele materiałów do historii kościelnej Wielkopolski, szeroko pojmowanej.

KS. WALERIAN SŁOMKA

SPÓR WOKÓŁ WYDANIA I TREŚCI
SUMMARIUM ASCETICAE ET MYSTICAE THEOLOGIAE
CHRYZOSTOMA DOBROSIELSKIEGO OFM

Znany teolog Józef de Guibert SJ, wypowiadając się w 1937 r. na temat wymienionego w tytule podręcznika stwierdził, że jest to najstarsza teologia ascetyczna. O ile bowiem teologia mistyczna znana jest już w IV w. po Chrystusie, to wyrażenie teologia ascetyczno-mistyczna pojawia się po raz pierwszy w sformułowaniu polskiego franciszkanina reformaty Chr. Dobrosielskiego¹. Tytuł pierwszego wydania² omawianego dzieła brzmi następująco: *Summarium asceticae et mysticae theologiae ad mentem d. Bonaventurae, seraphici ac ecstatici doctoris, pro maiori gloria Dei, et b-mae virginis Mariae ac omnium sanctorum honore, concinnatum. Authore p. fr. Chrisostomo Dobrosielscio, polono, Ord. Min. Reformatorum, in provincia s. Mariae Angelorum instructore novitiorum. Cum licentia superiorum et approbatione theologorum. Cracoviae, apud Lucam Kupisz, S. R. M. typog. anno Domini MDCLV.*

Po panegirycznym wstępie wydawcy Łukasza Kupisza, datowanym 22 października 1654 r., umieszczona jest aprobatą władz zakonnych, następnie opinia cenzora Akademii Krakowskiej i wreszcie „imprimatur”, podpisane przez rektora tejże uczelni. Z władz zakonnych pozwolenie na druk dał komisarz generalny zakonu, o. Sebastian a Caieta i prowincjał Małopolskiej Prowincji Reformatów, o. Stefan Urbanides. Zezwolenie komisarza generalnego jest podpisane 29 września 1653 r. w Rzymie. Zaznacza ono, że dzieło Chr. Dobrosielskiego było przeczytane i zaaprobowane przez teologów zakonu. Pozwolenie prowincjała datowane jest 3 stycznia 1654 r. w konwencji św. Kazimierza w Krakowie. Tekst jego wskazuje, że wymieniony już komisarz generalny wystosował przedtem pismo do prowincjała, w którym polecił poddać jeszcze dzieło Dobrosielskiego ocenie teologów reformatów pol-

¹ J. Guibert de: La plus ancienne théologie ascétique. *Revue Asc. Myst.* T. 18: 1937, s. 404—408. — Tenże: Ascétique. Théologie ascétique. W: *Dictionnaire spirit.* T. 1. Paris 1937 s. 1010—1011.

² Dzieło to było jeszcze dwukrotnie drukowane — w r. 1703 i 1731. Por. *Est r.* XV 363.